

ПОЕТИКА РОМАНУ ЕНН БРОНТЕ «НЕЗНАЙОМКА З УАЙЛДФЕЛХОЛУ»

Вступ сестер Бронте до літератури був майже миттєвим і надто швидким був їхній ухід. В 1846 році три сестри – Шарлотта, Емілі та Енн (Анна) – видають на власний кошт збірку віршів під псевдонімом Бел, прибираючи чоловічі імена Карер, Елліс та Ектон. Поезії не мали успіху. Сестри звертаються до прози. У жовтні 1847 р. з'явився роман Шарлотти «Джен Ер», у грудні – роман Емілі «Грозвий перевал» та «Агнес Грей» Енн Бронте. З того часу сестри Бронте посіли чільне місце в англійській словесності і стали предметом досліду багатьох критиків. Звичайно, вони були різними. «Шарлотта – активною, діяльною, більш адаптованою до життя, Анна – найбільш побожною, Емілі – пристрасною і волелюбною» [Бандровська 2006: 6]. Роль Енн вважають скромнішою, тоді як Шарлотта та Емілі Бронте визнані класиками англійської літератури ХІХ століття.

У ХІХ столітті переважали біографії та детальні життєписи, найкращими з яких є праці Е.Гаскелл «Життя Шарлотти Бронте», О.Петерсон «Сімейство Бронте», У.Райт «Бронте в Ірландії, або Факти більш дивовижні, ніж вигадка». У ХХ столітті більшу увагу почав привертати сам феномен творчості обдарованих сестер – духовний та художній світ трьох Бронте. Кожна літературознавча школа аналізувала романи цих письменниць, керуючись своїми принципами критичного методу: фрейдистського (Ч.Буркхарт, Р.Ленгбрідж), феміністського (П.Бір, Дж.Мейнард, Е.Шовалтер), психо-соціального (М.Петерс, У.Джерін, Т.Дж.Уінніфріт). В останні роки значно посилюється інтерес до поетики цих романів, їхньої мови, неповторної особливості авторської манери. Це дослідження Л.Гордон, В.Г.Майер, К.Тіллотсон, Ст. Дейвіса, К.Александр.

Літературно-критична рецепція творів сестер Бронте не завжди була і не є однозначною. У ХІХ столітті найбільшу цікавість як серед читачів, так і серед критиків викликали романи та сама особистість Шарлоти – найбільш врівноваженої, поміркованої та ординарної з них. У ХХ столітті на перше місце вийшла Емілі з несамовитими, жорстокими, та водночас прекрасними почуттями волелюбних героїв її єдиного роману «Грозний перевал». Саме під такою назвою цей твір був перекладений на українську мову у 2006 році Д.Радієнко (передмова О.Бандровської), хоча перший переклад було здійснено у Львові у 1933 році під назвою «Буреверхи». Роман Ш.Бронте «Джен Ейр» українською мовою у перекладі П.Соколовського з передмовою Т.Денисової вийшов в 1971 р. До речі, перший український переклад «Джен Ер» був здійснений Ольгою Сліпою (Ситник) і видрукуваний у 2-х томах ще в 1939 р. Видавець роману професор М.Рудницький дав йому назву «Ідеалістка».

Енн Бронте та її твори довгий час були в тіні слави Шарлотти та Емілі. У творчому союзі сестер Бронте місце Енн, можливо, скромніше, але не менш достойне і варте пильної уваги літературознавців. Її життя та творчість є об'єктом досліджень англійців Ф.Бентлі, У.Джерін, Т.Дж.Унніфріт. В російському перекладі ці твори – «Агнес Грей» та «Незнайомка з Уайлдфеллхоллу» вперше вийшли в 1990 році. Російська літературознавча критика теж більше уваги приділяла творчості Шарлотти та Емілі, зокрема, це солідні розвідки Гритчук М.А., Гражданської З.Т., Єлістратової А.А., Івашевої В.В., Тугушевої М.П., Соколової Н.І. тощо. На жаль, два романи цієї письменниці ще не перекладені на українську мову. Творчість Енн Бронте практично не досліджена в Україні. На наш погляд, дійсно глибоке та багатостороннє вивчення феномену сестер Бронте потребує уважного та якісного аналізу творів третьої сестри – Енн, що надасть змогу не тільки порівняти специфічні риси та елементи творчої манери усіх доньок Патрика Бронте, але й створити завершений огляд цього дивовижного явища у світовій літературі.

Метою нашої статті є дослідити головні вагомні компоненти художнього світу роману Енн Бронте «Незнайомка з Уайлдфеллхоллу», як то систему авторської оповіді, образ головної героїні твору та особливості сюжету.

У загальному сенсі, темою цього роману можна вважати зображення життя та моральних засад англійського провінційного дворянства. Енн Бронте реалістично відтворює зовнішні та внутрішні сторони існування чоловіка та жінки у «фортеці англійця» і ця безпосередність інколи справляє враження документальної точності опису. З формальної точки зору, «Незнайомка з Уайлдфеллхоллу» - епістолярний роман, оповідь іде від першої особи. Наратором є один з головних героїв роману есквайр Гілберт Маркхем, який у листах до свого зятя – чоловіка сестри - розповідає про події своєї молодості, головним чином розкриваючи історію свого кохання і подальшого одруження. Успадкувавши після смерті батька маєток і виконуючи його волю, Гілберт не їде до міста, сам керує усіма роботами у ньому. До того ж, він – голова родини, що складається з його матері та молодших брата і сестри. Незабаром його сім'я і сусіди обговорюють новину – у покинутому сусідньому маєтку з'являється пожилиця, молода вродлива вдова з малим сином. Місіс Грехем у своїх відносинах з сусідами обмежується тільки візитами чемності, не допускаючи особливого зближення. Така лінія поведінки породжує різноманітні чутки. У ході подальшого розвитку подій Маркхем та місіс Грехем знаходять багато спільного у своїх поглядах і почуттях, народжується взаємний інтерес і навіть кохання. Але, несподівано для Маркхема, місіс Грехем рішуче бажає покласти край цим відносинам і навіть ніколи більше не бачитися. З метою пояснення цього рішення місіс Грехем дає Гілберту для прочитання свій щоденник, який він повністю відтворює в своїх листах. З цього моменту оповідачем стає жінка. Виявляється, місіс Грехем не є вдовою, а заміжньою місіс Хантінгдон, що не винесла «радошів» шлюбу з розпусним п'яницею і втекла від нього, намагаючись врятувати свого єдиного сина від подібного майбутнього. Незабаром місіс Хантінгдон отримує звістку про тяжку хворобу свого чоловіка і їде доглядати

його, виконуючи свій подружній обов'язок. Через деякий час Маркхем, довідавшись про смерть містера Хантінгдона, збирається запропонувати коханій жінці руку і серце, але, побачивши успадкований нею великий та багатий маєток, майже відмовляється від свого наміру. Відбувається їхня зустріч і жінка виявляється більш рішучою у коханні і улаштуванні взаємної долі. В останньому листі до друга і родича містер Маркхем описує своє щасливе родинне життя – традиційний для вікторіанського роману happy-end.

Подібно до сестер, особливо до Емілі, Енн Бронте відмовляється від позиції всезнання, типової для класичного реалізму, і вводить у твір двох оповідачів – містера Маркхема і місіс Хантінгдон (Грехем), які є головними героями роману. Кожен з них представляє свою точку зору і це активізує критичну свідомість читача. Містер Маркхем по чоловічому більш стриманий в опису подій і характерів звичайного життя, що «зовні» оточує головних героїв. Його розповідь, яка займає перших 15 глав і 8 останніх, є реалізацією «зовнішнього сюжету». «Внутрішній» сюжет розроблюється, розвивається і драматизується у сповіді Хелен Хантінгдон, яка займає 30 глав твору і є, на наш погляд, «романом» у романі. За жанровими ознаками, «внутрішній» роман – роман виховання, в якому авторка розповідає власну історію життя від народження до моменту, в якому життя це стабілізується, набуває остаточної форми, тобто до заміжжя. Довівши розповідь до епізоду заміжжя, автори традиційних вікторіанських романів звичайно ставили на цьому крапку. Для англійського роману можна вважати традиційним і вибір жінки благородного походження на роль головної героїні. Дійсно, Хелен – яскрава, непересічна особистість - зображує свої дівочі роки, історію свого кохання до містера Хантінгдона, свої надії на щасливе подружнє життя.. Енн Бронте веде розповідь своєї героїні далі, порушуючи усталену традицію. Хелен Хантінгдон одверто розкриває таємниці подружнього життя, тим самим розкриваючи двері й вікна «англійської фортеці», показуючи повну матеріальну і соціальну залежність заміжньої жінки від чоловіка, бруталного гультвіси і п'яниці. Страждаючи від своєї помилки, відчуваючи себе у в'язниці,

ламаючи свою натуру, вона готова й надалі виконувати свій обов'язок, що, на думку професора М.Рудницького, є характерною рисою героїні англосаксонського походження, але споглядання того, як її чоловік намагається з малого сина Артура виховати подібного собі негідника, спонукає її на повстання [Рудницький 2001:265]. Таємно, з сином і відданою служницею вона оселяється у маєтку свого брата містера Лоренса, видаючи себе за орендаторку житла і заробляючи на життя живописом. Цим героїня в деякій мірі стабілізує своє життя – отримавши свободу. Це було зухвалим викликом загальним моральним засадам англійського суспільства часів королеви Вікторії. Але в романі – у «зовнішньому романі» - є і традиційний епілог, де доля героїв набрала остаточного виразу: вже кілька років вони щасливі у своєму подружньому житті.

Роман Енн Бронте «Незнайомка з Уайлдфеллхолла» - реалістичний соціально-психологічний роман XIX століття, в якому поглиблена розробка проблеми особистості стає проникненням у внутрішнє життя і призводить до розгорнення системи подій – зовнішніх конфліктів, соціально-моральних відносин. «Фабула романа рождається именно в ходе радикальной, смелой, последовательной сюжетной разработки внутреннего мира «обыкновенного» человека, развертывания времени внутренней жизни в пространство жизни внешней, внутренних конфликтов – в конфликты внешние, межличностные и социальные...» [Рымарь 1990:55].

Основний конфлікт, який лежить в основі сюжету цього роману, це конфлікт між самостійною, оригінальною і мужньою жіночою особистістю і традиційним вікторіанським оточенням. Цей конфлікт можна вважати типовим для поетики творчості не тільки Шарлотти, але й Енн Бронте. «...як квінтесенція роману за авантюрним сюжетом і характерологічною структурою вибудовується глибинна історія внутрішнього духовного становлення особистості у її взаєминах з іншими, суспільством, вищим сенсом буття, - в її потрактуванні – Богом. На цьому рівні відбувається виховання і випробування душі героїні: народжена волелюбною і самодостатньою,..., пройшовши крізь численні випробування,

фізичні і моральні, досягши зрілості і самопізнання, вона приходять до любові як до смислу і сутності людського життя, що тільки й може дати відчуття гармонії із цілим світом»[Денисова 2004:15]. Треба зауважити, що побожність Енн Бронте відтворилась в її героїні Хелен Хантінгдон. На наш погляд, вона в своїх думках, словах і поведінці суттєвіше і, можливо, глибше керується настановами і заповідями Божими, ніж героїні Шарлотти та Емілі. За будь-яких скрутних обставин Хелен звертається за допомогою до вищої суті: «Мое разбитое измученное сердце тщилось излить свои жгучие страдания Богу, но они никак не облекались в слова молитвы. Потом сильный порыв ветра подхватил сухие листья и разметал их, как обманутые надежды,... И вот, пока я влагала всю душу в безмолвную, бесславную мольбу, меня словно коснулась укрепляющая небесная сила. Мне стало легче дышать.... Я знала, что их Бог – мой Бог, что он крепость моего спасения и всегда преклонит ко мне слух» [Бронте 2004:313-314]. Тільки на Бога поклала місис Хантінгдон свої надії щодо поліпшення свого подружнього життя. До останньої години його життя вона намагалась вмовити Артура Хантінгдона покаятися перед Богом і сподіватися на його милосердя, тобто подолати зло шляхом морального перевиховання. Хелен – цілісна натура, яка життя своє будувала на принципах високої і людської моралі, сформованих на християнських заповідях. Це відчуває і її чоловік, і деякі його товариші, порівнюючи Хелен з ангелом: «...ты – небесный ангел. Только не будь слишком суровой в своей святости и помни, что я всего лишь бедный заблудший смертный.» [Бронте 2004:240]. В образі головної героїні роману Енн Бронте та її світосприйнятті проявилась та найістотніша особливість англійської реалістичної літератури, що, на думку Д.С.Наливайка, полягає в тому, що морально-етичний фактор грає в ній головну роль. «Саме дією етичної домінанти можна пояснити таку особливість англійської реалістичної прози XIX ст., як схильність інтерпретувати соціальні явища та проблеми в координатах морально-етичної системи і в ній же шукати остаточне рішення нагальних питань життя....Англійський реалізм не відзначався такою ж послідовністю соціальної

аналітичності й безкомпромісністю критики, як реалізм французький. Тут промовистими підтвердженнями можуть слугувати традиційні розв'язки англійських романів, їх знамениті happy end» [Наливайко 2006: 76-77].

В романах Шарлотти Бронте «Джен Ер», «Містечко», а також в романі Емілі «Грозний Перевал» поєднуються романтичний і реалістичний принципи оповіді [Ивашева 1990:263]. В романі Енн Бронте «Незнайомка з Уайлдфеллхоллу» також є відчутним вплив романтизму, але дещо в меншій мірі, ніж у її старших сестер. Романтичною є поява у покинутому домі загадкової молодої жінки. Її походження, минуле та плани на майбутнє огорнуті покривом таємниці. Своєю красою і загадковістю вона звертає на себе увагу Гілберта Маркхема. Але з розвитком подій усі таємниці щодо її особи отримують цілком реалістичне пояснення і реалістичний принцип зображення подій та характерів домінує в романі. Співвідношення реалізму і романтизму, їх взаємна пов'язаність і інтегрування елементів також є особливістю англійської літератури ХІХ століття [Наливайко 2006: 78].

Інтерес до творчої родини Бронте не згас і навіть зростає протягом останніх років, і, зокрема, до романів наймолодшої сестри Енн. Найбільш важлива для них проблема – проблема жіночої самостійності та незалежності – є однією із найбільш нагальних проблем сучасності. Твори усіх сестер Бронте мають бути досліджені та інтерпретовані з точки зору гендерного, інтертекстуального та психоаналітичного методологічних підходів і рецептивної естетики.

БІБЛІОГРАФІЯ

Бандровська 2006 – Бандровська О.«Грозний Перевал» Емілі Бронте в культурному просторі вікторіанської Англії // Бронте Е.Грозний Перевал. – Харків, 2006. – С.3-18; Бронте 2004 - Бронте Энн. Незнайомка из Уайлдфеллхолла. – М., 2004. – 509с.; Денисова 2004 – Денисова Т. Шарлотта Бронте: Погляд із сучасності // Бронте Ш. Джен Ейр. – Харків, 2004. – С.3-18; Івашева 1990 - Ивашева В.«Век нынешний и век минувший...». Английский

роман XIX века в его современном звучании. 2-е изд., доп. – М., 1990. – 479с.;
Наливайко 2006 – Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К., 2006.
-347с.; Рымарь 1990 – Рымарь Н. Поэтика романа. – Саратов, 1990. - 255с.;
Рудницький 2001 – Рудницький М. Ця дивовижна Шарлотта Бронте...// Бронте Ш.
Джейн Ейр. – Тернопіль, 2001. – С.259 -266.

Nadiya Nazarenko. Poetic world of Ann Bronte's novel "A Tenant of Wildfellhall".

The article is dedicated to the artistic peculiarities of Ann Bronte's novel. We have made an attempt to investigate the manner of the author's narration. Also our attention was given to the image of the protagonist of the novel – Helen Huntingdon and, besides that, some elements of the plot structure were considered.

Назаренко Надія Іванівна, старший викладач кафедри англійської філології
Маріупольського Державного гуманітарного університету.

Маріуполь 87500, пр. Будівельників, 129-а.

Службовий телефон – 8 -0629-33 34 14.

Мобільний телефон – 8 067 -8031059.

